

شناخت و همزیستی ادیان توحیدی شهر اصفهان (با رویکرد تعاملات اجتماعی - دینی)^۱

جمیله جمشیدی فر

(دانشجوی کارشناسی ارشد گروه معماری ، واحد شیراز ، دانشگاه آزاد اسلامی ، شیراز ، ایران)

So. jamshidifar@yahoo.com

دکتر حامد مضطرزاده

(گروه معماری ، واحد شیراز ، دانشگاه آزاد اسلامی ، شیراز ، ایران)

Hamed.moztarzade@gmail.com

چکیده

دین یکی از اصلی ترین وجوه متمایز کننده زندگی بشری است . دین در ساده ترین نگاه هویت انسان در جهان هستی را معنی می کند . دین در کاهش بار مصائب و سختی ها از دوش انسان دین ورز ، نقش اساسی دارد . اما همواره درگیر های میان ادیان مختلف باعث شده که باری علاوه بر دیگر بارها بر دوش انسان گذاشته شود . یکی از راهکارهای فرو کاستن از زد و خورد های میان پیروان ادیان ، افزایش شناخت آنها از یکدیگر است . هدف از انجام این تحقیق مرتفع ساختن نیاز به مکانی جهت پژوهشگران این عرصه است . از بهترین راه های شناخت ، گفت و گو می تواند رفع اختلافات یا در ساده ترین حالت تعیین شناخت و گسترش دانش باشد . گفت و گو و سخن گفتن در پی یافتن معناست . گفت و گو به تعبیری با هم اندیشیدن است . در این راستا به توجه به نیاز در جهان معاصر طرح فضایی جهت هم اندیشی و گفت و گو شکل گرفت . اصفهان سابقه تاریخی مناسب و مثبت در زمینه همنشینی ادیان مختلف در کنار یکدیگر دارد اما تاریخ گفت و گو و همنشینی ادیان به اندازه کافی در شناخت و جلوگیری از اختلافات مذهبی موفق نبوده و نیازمند پژوهش حرفه ای با رویکرد تعاملات اجتماعی برای جلوگیری از تهدیدها و فرصت های موجود در جامعه و ضرورت ملی و جهانی باشد . روش تحقیق کتابخانه ای برای رسیدن به پژوهشی که تایین کننده ویژگیها و کیفیت های برای شناخت بیشتر شود ؛ که تمامی این ها از نقاط مشترک ادیان به دست آمده تا همبستگی و تعاملات اجتماعی را افزایش دهد .

واژه های کلیدی: ادیان توحیدی ، شناخت ، گفت گو ، ادیان اصفهان ، همزیستی ، تعاملات اجتماعی

1-مقدمه

^۱ - مقاله مستخرج از پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد به عنوان طراحی مجموعه ادیان توحیدی اصفهان با رویکرد تعاملات اجتماعی-دینی با راهنمایی دکتر حامد مضطرزاده در گروه معماری ، واحد شیراز ، دانشگاه آزاد اسلامی ، شیراز ، ایران در حال انجام می باشد .

نسبت مستقیمی میان زبان ، اندیشه و عمل در بین همه ادیان و قوم و فرهنگ ها وجود دارد . از جمله مفاهیمی که اندیشه و عمل خاص خود را به همراه داشته « واژه همزیستی » است که با هم زیستن و زندگی دو تن یا دو گروه با یکدیگر در حالیکه شاید مناسب با یکدیگر نباشد را تداعی می کند . [1]

از نگاه دین باوران وجه تمایز اصلی بشر دین است [2] به عبارتی دیگر انسانیت عبارت است از « هم نهادی با دین » واکنش انسان معاصر نسبت به دین را می توان در چهار گروه دسته بندی کرد ؛ تعدادی گرایش به طبیعت گرایی یافته و اصل دیانت را مردود می شمارند . در نقطه مخالف برخی به اصول گرایی دل داده اند و تنها دین خود را بر حق دانسته اند . شمول گراها با وجود آنکه دین خود را برتر از ادیان دیگر می دانند برای دیگر ادیان نیز اصالت قائل هستند ، اما نه به اندازه دین خود ؛ و دسته چهارم تکثر گرایی ، دیدگاهی که در آن همه ادیان درست و کامل انگاشته می شوند [3]. صرف نظر از دیدگاه افراد به دین ، همه می توانند در مورد دین و دیانت با یکدیگر گفت و گو کنند [4] ، با توجه به اینکه گفتگوی بین ادیان به طور خاص و پژوهش در ادیان به شکل عام باعث رفع بسیاری از سوء تفاهم ها و کژ فهمی های شکل گرفته در طول تاریخ می شود [5] و همچنین فهم بهتر پیروان هر دین از دین خودشان و دین های دیگر نیز می گردد. [6] می توان به تقویت نقش دین به شکل کلی در جوامع مختلف کمک کند . زمانی لزوم گفتگوی ادیان بیشتر احساس می شود که دانسته شود درگیری بین ادیان مختلف اغلب به دلیل عدم شناخت صحیح و کافی و همچنین تنگ نظری رخ داده است . این درگیری ها برای دنیا گرایان بهانه ای شده تا اصل دریافت را به عنوان علت پیدایش اختلاف دانسته و برای رفع آن چاره جویی کنند [7] از نظر تاریخی سابقه گفتگوی میان ادیان همپای سابقه وجودی آنهاست . [8] شباهت بین ادیان مختلف اگر نه به خاطر اصل « وحدت درونی ادیان » باشد ، [9] می تواند از وجود گفتگو و تاثیر ادیان مختلف از یکدیگر خبر دهد . اما تاریخ گفتگوی ادیان در گذشته به اندازه کافی در جلوگیری از درگیری های مذهبی موفق نبوده . دلیل این عدم موفقیت شاید از نبود امکان ارتباط صحیح و سازنده بین اصحاب دین و همچنین عدم آگاهی و شناخت توده مردم از فواید گفتگوی سازنده بین ادیان مختلف باشد . با توجه به وضعیت حاضر مورد هجوم قرار دارد باید در این زمینه تلاش بیشتری نمود . [10]

دین اسلام که کامل ترین و جامع ترین دین آسمانی است ، از دیدگاه قرآن کریم جنگ و ستیز بر سر اختلافات عقیده ، معنا ندارد . در این اندیشه مقدس پیروان ادیان الهی باید به حقوق یکدیگر ، احترام بگذارند . رحمت و مودت ، شفقت ، مدارا و صبر بر یکدیگر به صراحت مورد تاکید قرآن کریم است . قرآن کریم همه ادیان را که منشاء آسمانی دارند مورد تائید قرار می دهد و بر توحیدی بودن آنها دلیل آورده است . حتی در آیاتی ادیان توحید را در کنار هم قرار می دهد به این صورت که « إِنَّ اللَّهَ اشْتَرِي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَاً عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمَتِ اللَّهِ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » (التوبه ، 111) از آنجا که به مقتضای حکمت الهی در هر زمانی ، پیامبری برای هدایت و تربیت بشر در مسیر کمال مطلوب برانگیخته شده است ، در این زمینه اصولی در قرآن مطرح شده اند که به ضرورت این امر دلالت دارند و نتیجه زمینه را برای همزیستی مسالمت آمیز فراهم می سازد . در این تحقیق پیشنهاد می شود با توجه به احساس نیاز به فضایی برای همفکری و پژوهش در زمینه ادیان توحیدی ، به پژوهشی برای گفتگو و شناخت بیشتر و حل اختلافات پرداخته شود . پژوهشی دائمی که پژوهشگران و اندیشمندان عرصه دین ، با توجه به امکانات در نظر گرفته شده به تبادل فکری با یکدیگر پرداخته و به ارتقاء اهداف مبحث گفتگو ، یاری رسانند. سوال ها و پاسخی که باید مد نظر قرار داد :

- شناخت ادیان توحیدی ، به عنوان پژوهشی برای تجربه ای نو از همنشینی ادیان مختلف شهر اصفهان چه ویژگیها و کیفیت های باید داشته باشد که فرصتی برای شناخت مردم از ادیان را فراهم آورد ؟
- راه کار های افزایش تعاملات اجتماعی و همبستگی انسانی شناخت ادیان توحیدی چیست ؟
- نیاز فضایی اندیشمندان عرصه دین چیست ؟ آیا ویژگی هایی می تواند به انجام روند گفتگو تاثیر بگذارد ؟

- به نظر می رسد راه کارهایی که از نقاط مشترک ادیان توحیدی به دست آمده ، همبستگی و تعاملات اجتماعی را در شناخت ادیان توحیدی افزایش داده .

دبیر خانه ادیان توحیدی شهر اصفهان در پاییز 89 تاسیس شد و تنها دغدغه موسسه این بوده که فضایی ارتباطی بین ادیان نشان داده شود و نهادی تشکیل دهیم تا ارتباط بین ادیان نهادینه شود . دبیرخانه به صورت مرتب جلساتی برای هماهنگی با سران ادیان و نیز مسئولین استانی و کشوری برگزار کرده است. هماهنگی بیشتر بین متولیان امور اقوام و اقلیت های مذهبی در استان اصفهان و در رده ای بالاتر در سطح کشور از دستاورد های دبیرخانه در سالهای گذشته بوده است. برگزاری جلسات شورای اجرائی دبیرخانه ی ادیان توحیدی با حضور نمایندگان ادیان توحیدی، حضور متقابل در مراسم و اعیاد مذهبی، بازدید از اماکن مقدس، جلسات مشترک با مدیران و مسئولان استانی و کشوری و حضور فعال در فعالیتها و مسائل حوزه ی ادیان در سطوح ملی و بین المللی در قالب فعالیت های فرهنگی و اجتماعی از دیگر فعالیت های دبیرخانه است. 113 سال قبل در زمان مرحوم آقا نجفی گفت و گوی ادیانی بین اسلام و مسیحیت داشته ایم که به صورت 34 ماهنامه در آمده بود و سالها بعد با حضور علی لاریجانی، رئیس مجلس رو نمایی شد و آن زمان به این محل «صفا خانه» می گفتند که این به لحاظ جذب توریست مذهبی و به منظور نشان دادن فضای زیستی بین ادیان در اصفهان اهمیت فراوانی دارد.

2-اهداف تحقیق

این تحقیق سعی بر این دارد تا بتواند شهر اصفهان را که بهترین الگو همزیستی مسالمت آمیز پیروان ادیان توحیدی است را در قالب یک پژوهش معرفی کند . یکی از افتخارات اصفهان این است که یهودی ، مسیحی ، زرتشتی و مسلمان به صورت مسالمت آمیز در کنار هم زندگی می کنند اما به نظر میرسد که زندگی مسالمت آمیز امری عادی است و آنچه باید مورد اهمیت قرار بگیرد همزیستی اعتلای است اگر چه شهر اصفهان این فضای اعتلای بین ادیان را از سال های خیلی دور داشته است و باید این را به دنیا معرفی کرد .

همانطور که حکم می شود دین امر اجتماعی است ، البته به سبب ارتباط محکم و متقابل فرد و اجتماع می تواند ، هر موضوع فردی را اجتماعی و هر موضوع اجتماعی را فردی نیز نامید [11] . تعامل اجتماعی عبارت است از رفتار یک فرد متقابل با رفتار فرد دیگری است ، بنابر این افراد احتیاج به شناخت دارند تا در گفت و گو به آن برسند و ادراک خود را در عرفان و تکامل را به دست بیاورند .

- پژوهشی بر مبنای ارتباط روح روان افراد و حفظ و تقویت هویت
- پژوهش بستری برای تحقیق و تجربه ای نواز هم نشینی ادیان
- پژوهشی با این نگرش که نیاز اندیشمندان عرصه دین را در زمینه پژوهش و تحقیق بر آورده سازد .

3-روش تحقیق

تجزیه و تحلیل داده ها فرآیندی چند مرحله ای است که طی آن داده هایی که از طریق به کارگیری ابزار جمع آوری اطلاعات فراهم آمده اند ، پردازش می شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل ها و ارتباطهای این داده ها فراهم آید . در این فرآیند داده ها از لحاظ مفهومی و تجربی پالایش می شوند و تکنیک های گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج ها و تعمیم ها بر عهده دارند . روش تحقیق در این پروژه ، از نوع مقایسه ای تطبیقی و موردی است. روش یافته اندوزی (گردآوری داده ها) از طریق مطالعه ی متون و منابع مختلفی چون مطالعات کتابخانه ای ، اینترنت و بررسی اسناد موجود میباشد. در این پژوهش تجزیه و تحلیل اطلاعات با روش های عقلانی ، استدلالی ، توصیفی و مقایسه انجام می پذیرد .

4-تعریف گفتگو

انتقال جریان معنا ، هم اندیشی ، همفکری از طریق زبان است ، « گفت و گو - دیالوگ ، نشان دهنده نوعی سیلان و جریان معنی

میان شماری از افراد است. از رهگذر این جریان معنی، نوعی فهم و درک نو، که در آغاز گفت و گو وجود نداشتند، پدیدار می شود» [12]. گفتگو به معنای با یکدیگر سخن گفتن است در پی یافتن مفهومی جدید.

5- گفتگوی ادیان؛ شناخت بیشتر

هدف از بررسی ادیان از طریق گوناگون یافتن شناخت است. گفت و گو به خودی خود می تواند باعث رفع بسیاری از سوء تفاهم های موجود میان ادیان مختلف شود. درگیری های میان ادیان از یک سو و هجوم سکولاریزم از سوی دیگر باعث به وجود آمدن این نیاز شده که حداقل ادیان در میان خود به رفع بسیاری از سوء تفاهم ها بپردازند. شناخت از ادیان از سه طریق عمده به دست می آید:

روش عملی

روش دیالکتیکی

روش هرمنوتیک

هر کدام از این روش ها معایب و محاسن خاص خود را دارند [13]. روش شناخت علمی تنها از طریق شناخت می باشد و مانند تمامی طریقه های شناخت علمی دارای نقاط ضعف خاص خود می باشد. آنچه مسلم است وسیله گفت و گو می توان عمق شناخت را بیشتر کند اما لازمه ورود به بحث گفت و گو داشتن شناخت اولیه نسبت به دین است «انسان تا کسی را نشناسد هیچ تصویری درباره او نمی تواند داشته باشد هیچ نوع گفت و گوی معنی داری هم میان آنها نمی تواند به وجود بیاید [14] در گفت و گو می بایست انعطاف پذیر بود و توانست دیدگاه های خود را به طرف مقابل ارائه کرد، حد اقل برای دانستن: "این به این معنا نیست که حقیقت را کنار بگذاریم و یا اعتقادات و حقایق دینی خود را رد کنیم، بلکه عصاره هر گفت و گویی، همان حقایقی است که فرد به آن اعتقاد دارد و حتی این امر به نسبت گرایی هم کشانده نمی شود، زیرا در ارتباط با تفاسیری که در ارتباط با بخشی از یک واقعیت داریم صحبت می کنیم و دیدگاه های خود را در آن بخش مورد تجربه و تحلیل و بحث و گفتگو قرار می دهیم و البته نیز اذعان داریم که حتی در میان خود ما نیز افرادی هستند که این حقیقت را به اشکال مختلف تفسیر و تعبیر می کنند" در گفت و گوی ادیان چند پیش فرض را باید مد نظر داشت.

نخست: کسانی که در گفت و گوی میان ادیان شرکت می کنند در پاره ای مسائل با هم دارای اختلاف و در بعضی عقاید با هم شریکند، اگر اختلاف یا اشتراکی وجود نداشته باشد اصل مسئله گفت و گو منتفی است.

دوم: هیچ یک از گفت و گو کنندگان خود را حق مطلق و طرف دیگر را باطل محض به حساب نیاوردند. همیشه در گفتگوی ادیان باید این نکته را به خود تذکر داد که حداقل این مکان وجود دارد در بعضی موارد نسبت به دین دچار سوء تفاهم شده باشید.

سوم: دعاوی مورد بحث صرفا دعاوی درون دینی نباشد به عبارتی اگر همه مدعیات آنان دعاوی ای باشند که فقط قابل ارزیابی درونی یا دینی اند گفت و گو صورت پذیر نخواهد بود [15]. در گفتگوی ادیان در بسته ترین حالت، مقصود فهمیدن طرف مقابل است هر کس باشد و به هر دینی که باور داشته باشد؛ مقصود و غرض فهمیدن او است و فهماندن خود به او [16] فهمیدن و فهماندن دین طرف مقابل و دین خود حداقل دستاورد گفت و گوی ادیان است.

6- فایده ی علم ادیان

همه می دانند که دانش هایی در دانشگاه های کشور ها و علمی در حوزه های علمی ادیان خوانده می شود. مستند پژوهش های دانشگاهی منابع بشری و هدف آنها تامین زندگی بهتر برای مردم است مستند پژوهش های حوزه منابع الهی و هدف آنها

دست یافتن مردم به رضای خدای متعال است. نخستین انگیزه مطالعه و بررسی هر موضوع ارضاء حس کنجکاوی است و به همین دلیل، دانشمندان هنگام تحقیق درباره ی پدیده ها، ارزش اقتصادی یا سایر منابع مادی را در نظر نمی گیرند و تنها پس از به نتیجه رسیدن تحقیق است که منابع اقتصادی مورد توجه قرار می گیرد. فایده دیگر مطالعه ادیان، بهره بردن از آن در برقراری ارتباط با افراد و جوامع گوناگون است. تحقیق در علم ادیان برای دینداران سود معنوی دارد و به باورهای دینی ایشان عمق می بخشد. اما باید دانست که علم ادیان بر خلاف علوم کلام و تفسیر و حدیث و فقه، یک علم دینی نیست و از این جهت به حقوق و اقتصاد و جامعه شناسی و روانشناسی شباهت دارد. شاخه ای از علم کلام که به مناظره ی ادیان می پردازد، معادل دینی علم ادیان است [17]

7- دسته بندی ادیان

ادیان را می توان از جنبه های گوناگون دسته بندی کرد که در جدول (1) ادیان بر اساس زمان، موقعیت جغرافیایی، یکتا پرستی و ... دسته بندی شده است. [18]

جدول 1- دسته بندی ادیان، ماخذ: نگارندگان

ادیان اقوام ابتدایی آیین تمدن های قدیم خاورمیانه ادیان بزرگ کنونی	<ul style="list-style-type: none"> • ادیان ابتدایی • ادیان قدیم • ادیان پیشرفته 	دسته بندی ادیان
آنیمیسم و توتمیسم آیین تمدن های قدیم خاورمیانه زردشتی گری، یهودیت، مسیحیت و اسلام	<ul style="list-style-type: none"> • ادیان ساده • ادیان فلسفی • ادیان وحیانی 	
یهودیت، مسیحیت، زردشتی و اسلام هندوئیسم، بودیسم و شینتو نامی ندارند و احیاناً « آنیمیسم » خوانده می شوند.	<ul style="list-style-type: none"> • ادیان ابراهیمی یا توحیدی • ادیان غیر توحیدی • ادیان ابتدایی 	
یهودیت، مسیحیت و اسلام ادیان ایران باستان، هندوستان، روم و یونان قدیم آیین کنفوسیوس، تائوئیسم و شینتو	<ul style="list-style-type: none"> • ادیان سامی • ادیان آریایی • ادیان خاور دور 	

هندوئیسم ، بودیسم و شینتو	• ادیان شرقی	
یهودیت ، مسیحیت و سلام	• ادیان غربی	

8- ادیان توحیدی

ادیان توحیدی مجموعه ای از ادیان هستند که عبارتند از ادیان اسلام ، مسیحیت ، یهودیت ، زردشت . این ادیان به شکل کلی بیشتر از 45٪ دین داران کره خاکی را شامل می شوند [19]. در این خانواده از ادیان دو انشعاب وجود دارد گروه اول : ادیان سامی یا ابراهیمی که عبارتند از یهودیت ، مسیحیت و اسلام و دسته دوم دین زردشت که بر خلاف آن سه ادیان دیگر دارای خواستگاهی آریایی است . اما فارغ از ویژگی نژادی در این ادیان اصول مشابه فراوانی یافت می شود . اما از همه مهم تر سه اصل اساسی شکل دهنده ی آنها است . که این سه اصل ادیان توحید ، نبوت ، معاد می باشد . البته توحید مسیحیت با تثلیث و توحید از حکمت آیین زردشت با ثنویت همراه است . [20] جز این اصول نکات مشابه فراوان دیگری در این ادیان می توان یافت . اما نکته ای که بررسی این نکات همواره در نظر داشت این است که گاهی اوقات این وجوه تشابه عملا خود به مانعی جهت نزدیکی و همفکری و حتی باعث به وجود آمدن اختلاف بین هر کدام از این ادیان خواهد شد . [21] در اینجا به مفهوم کلی سه اصل اساسی شکل دهنده ادیان توحیدی پرداخت گردیده است .

9-1: توحید

در هر یک از ادیان توحیدی توجه به مسئله توحید اصل اول و مشترک است اما ظاهرا بیشترین میزان ایرادی که این ادیان نسبت به یکدیگر دارند از ا

مین اصل گرفته می شود . در این ادیان بنا به متون مقدس آفرینش به خواست خدایی یگانه انجام شده و تمامی عالم وجود از نیست به هست آمده است . در ادیان توحیدی ویژگی این خدا « علم مطلق ، قدرت مطلق ، خیر محض ، تغییر ناپذیری و جاودانگی است ، کسی که جهان را از سر اختیار کرده است و به نحوی به ویژه با اخلاق مرتبط است . بر اساس این مفهوم از خدا بر خلاف هر چیز دیگری در عالم ، خدایگانه و بی همتاست » [22]. ویژگی ای که به شکل خاص در ادیان ابراهیمی توجه بر انگیز است داشتن خصایص و حالات انسانی است که بنا به تعبیری خدای این ادیان را انسان وار می سازد . وجود صفاتی چون بینا و شنوا و حتی گاهی اوغات خدایی که خشم میگیرد این نظر را که خداوند حالتی انسانی دارد را در میان توده پیروان ادیان برانگیخت . این مسئله خود باعث توجه و سعی در پاسخگویی فلاسفه و متفکران در طول تاریخ به این مسئله شد [23] ادیان مسیحیت و زردشت هر کدام از سوی ادیان اسلام و یهودیت به خاطر برخوردی که با مسئله وحدت دارند مورد پرسش هستند ؛ ثنویت زردشتی و تثلیث مسیحی بنا بر نظر برخی پژوهشگران در ثنویت زردشتی صحبت از دو نیروی خیر و شر است که بنیاد هستی از آنها منشاء می گیرد . قرار گرفتن اهریمن در کنار اهورامزدا شاید پاسخی باشد به مسئله شر ، در بیان ویژگی های خدا گفته شد که خداوند عموما وجودی که دارای علم مطلق ، قدرت مطلق و به عبارتی خیر محض است پنداشته می شود . اگر چنین باشد وجود مسائلی که الزاما حتی بد نیستند اما غیر مطلق نیستند از وجود خداوند باید بری باشد چه رسد به مسائلی که اصولا خوب نیستند . این مسئله به عنوان شر در فلسفه دین مطرح می شود و برخی فیلسوفان دین در جهان غرب از این مسئله جهت ارائه « برهان علیه وجود خدا » استفاده می کنند [22]

گرچه برخی دیگر بر این باورند که این مسئله در ادیانی مانند اسلام راهی ندارد و دلیل به وجود آمدن آن در غرب ساختار خاص دین مسیح و در شرق نگاه ویژه به دین زردشت است . [24] آنچه مسلم است ثنویت در عمده اساطیر ایرانی نقشی اساسی داشته و به پیش از ظهور زردشت مربوط می شود [25]. مسئله ثنویت در آیین زردشت از دیدگاه بسیاری از دین پژوهان به این سادگی

نیست، از نظر اینان زردشت به بهترین وجه ممکن به « یگانگی اهورامزدا در گاتها اشاره مستقیم کرده است ». [26] ایشان با اشاره به متن گات ها بر این نظرند که آفرینش در آیین زردشت نه کاری دو گانه (خیر و شر) که تنها از طرف اهورامزدا انجام شده است : « تصور اینکه اهریمن تاریکی را آفرید ، خلاف نص صریح گاتها است . اهورامزدا هم آفریننده روشنایی و تاریکی است . » [27] پس از چندین قرن زردشتیان در ایران مردمانی آتش پرست تلقی می شدند بلاخره با پژوهش هایی که انجام شد بسیاری این نکته را که دین زردشتی « اصولا دینی توحیدی است و به هیچ وجه دوالیستی (ثنوی) نیست » پذیرفتند . [28]

شاید برخورد با تثلیث در مسیحیت نیز به گونه ای باشد که بتوان این مشکل را که باعث شد دیگر ادیان وحدانی ابراهیمی (یهود و اسلام) بر مسیحیان به جد خرده گیرند ، تا حدودی بر طرف نمود . این ایراد که حضرت مسیح (ع) و روح القدس (جبرئیل) خود جلوه هایی از وجود خداوند هستند و بنابراین خداوند در سه صورت خود را بر مردم جلوه گر می کند چندان از نظر دیگر ادیان ابراهیمی قابل قبول نیست . اینکه « به انگار مسیحیان عیسی خداست ، خدایی که اراده کرده است که مانند یک انسان در روی زمین در میان آدمها زندگی کند » برای گروهی عمده از مسیحیان موضوعی کاملا جا افتاده و مورد قبول است [29].

از نگاهی دیگر در تبیین تثلیث « مطابق تقریر کلیسا سه اقنوم (اب ، ابن ، روح القدس) در ذات (شهری در امپراتوری بیزانس قدیم) یکی هستند . به این ترتیب هم مسئله تثلیث توجیه می شود و هم ماهیت مسیح و مسئله مخلوق بودن یا نبودن او . » فراتر از آن « عرفان مسیحی یک مرحله از تثلیث فراتر رفته و مسئله وحدت را مطرح کرده اند . دیگر بحث از اتحاد وجود و یا یک جوهر با وجود یا جوهری دیگر نبود زیرا ساخت وحدت فراتر از وجود جوهر است . در ذات الوهی که ورای تثلیث است سخن از وحدت محض به میان می آید نه اتحاد [30] در اسلام و یهودیت به صراحت به مسئله یک آفریدگار اشاره شده است . این دو دین ابراهیمی ، تاکید مشخصی بر وحدانیت خداوند دارند .

9-2: معاد

آنچه مسلم است این چهار دین به زندگانی جاوید و روز حساب اعتقاد دارند . برخی نفوذ این تفکر در ادیان ابراهیمی را مربوط به زمان اسارت قوم بنی اسرائیل در بابل می دانند . بنابراین این نظر جز معاد موارد دیگری از جمله شیطان تا این دوره در کتاب مقدس وجود ندارد : « شیطان تا قبل از این دوره در کتاب مقدس معرفی نمی شود و تا صحیفه اشعیای نبی همواره منشاء غایی همه چیز از جمله شر ، بیهوده معرفی شده است . اما پس از تبعید یهودیان تغییر مشخصی صورت پذیرفت ... » . جز این مورد می توان به مسائلی چون فرشته ، روز داوری و زندگی اخروی اشاره کرد که طبق این دیدگاه از طریق نزدیکی بنی اسرائیل با تعلیمات زردشت وارد ادیان ابراهیمی شده است [31]. از اینکه می توان به عنوان امری که باعث نزدیکی دیدگاه این ادیان است نام برد . این ادیان در اینکه در آخرت رجعت یا قیامت و یا اینکه هر دو این موارد اتفاق خواهد افتاد تفاوت دیدگاه وجود دارد ولی به شکلی کلی به نوعی از این مسئله اعتقاد دارند [32]

9-3: نبوت

ادیان همه مسبوق به کشفی و تجربه ای غیبی و قدسی و وحیانی از ناحیه پیامبران بوده اند . پیامبران حق نه مکتب رفته بودند و نه کاهن و ساحر و خود فریب و مجنون بودند بلکه به تعبیر اقبال لاهوری مرد باطنی بودند [33] . تمامی پیامبران این ادیان به شکل مشترک در تجربه ای قدسی با حقیقتی عظیم و شگرف روبرو شده اند و سپس بابیان این ادیان به شکل مشترک در تجربه ای قدسی با حقیقتی عظیم و شگرف روبرو شده اند و سپس با بیان این تجربه و در میان نهادن آن با سایر مردم در گسترش آن کوشیده اند . این تجربه نظر اوتو دارای ویژگی های « اسرار آمیز بودن ، هیبت ناک بودن و جاذبه داشتن » است و به گونه ای فراتر از عقل و ادراک آدمی می باشد . [34]

10- شناخت

شناخت (Cognition) معانی گوناگونی را در زمینه های گوناگون به خود اختصاص داده است. در علم روان شناسی منظور از

شناخت، عملکردهای (functions) روان‌شناختی فرد می‌باشد. شناخت به توصیف، اکتساب، ذخیره سازی، تبدیل، و مورد مصرف قرار دادن دانش می‌پردازد. عوامل مختلفی همچون ادراک، حافظه، زبان، استدلال، و تصمیم‌گیری از جمله فرایندهای ذهنی هستند که در مراحل گوناگون شناخت دخالت دارند. شناخت مجموع حالت‌ها و فرآیندهای روانی مانند تفکر، استدلال، درک و تولید زبان، دریافت حواس پنجگانه، آموزش، آگاهی، احساسات و... می‌باشد.

11- شناخت ادیان

درگیری‌ها و فرسایش ادیان امروزه راهی جز تفکر و تعمق برای شناخت هر چه بیشتر باقی نگذاشته. اگر زمانی تنها تهدید هر دین، دین دیگری بود به قصد جایگزین شدن آن دین در مقابلش قد علم می‌کرد. امروز پس از «خدا» انسان معاصر «به آزاد اندیشی تازه ای» رسیده! [35]. ناگفته پیداست که این آزاد اندیشی نه تنها هیچ سود و نفعی برای انسان معاصر نداشته، بلکه تنها باعث شده بشر در جهان معاصر بیشتر و بیشتر دچار احساسی بی سر پناهی شود. انسان معاصر دچار تشویش و اضطراب شگرفی است که حاصل بی هویتی است.

12- دانش ادیان

در قلمرو علوم انسانی و علوم اجتماعی، امروز از رشته ای نام برده می‌شود که سابقه ی آکادمیک آن به قرن نوزدهم میلادی باز می‌گردد. این موضوع که از آن به عنوان های «علم دین یا تحقق در دین یا تاریخ تطبیقی ادیان تعبیر می‌کنند... بیشتر مطالعه و تحقیق در ماهیت دین و دینداری انسان است به طور کلی و عمومی» [19]. این رشته از علوم دارای زیر شاخه‌ها و گروه‌هایی است که به شکل خلاصه به برخی از آنها پرداخته خواهد شد، از جمله فلسفه دین، جامعه‌شناسی دین، مردم‌شناسی دین، روانشناسی دین، پدیدارشناسی دین، باستان‌شناسی دین...

12-1: فلسفه دین

فلسفه دین مشتمل است بر همه مباحث فلسفی ناظر به مسائل نشئت گرفته از دین و عمدتاً عبارت است از توضیح و ارزیابی نقدانه مفاهیم و باورهای بنیادین سنتهای دینی خاص، موضوعات فلسفه دین عبارت است از دلایل له و علیه وجود خدا، مسائل مربوط به صفات خدا، مسئله شر و معرفت‌شناسی باور دینی» [36] نکته مهم در مورد فلسفه دین این است که در فلسفه دین «ارزیابی عقلانی» گزاره‌های دینی مد نظر هستند، «در فلسفه دین تجربه دینی شخصی دین دار از نظر درستی و نا درستی بررسی می‌شود و فرض می‌شود که فرد چنین تجربه ای را داشته است حال بررسی می‌شود که آیا این تجربه بیانگر واقعیت هست یا نیست [24]

به رغم اینکه «داد و ستد تاریخی بین دین و فلسفه» همیشه وجود داشته است اما هر دو این موارد را به گونه ای می‌توان امری مستقل دانست که «هر دو از صور فرهنگی ماندگار هستند و سیماهای مشخصی دارند که آنها را از همدیگر متمایز می‌سازد.» [37]

12-2: جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی دین

محمد تقی زاده داوری؛ جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی دین را چنین تعریف می‌کند: «شناخت دین در جوامع صنعتی مدرن، دانش جامعه‌شناسی دین را پدید آورده و فهم دین در جوامع سنتی توسعه نیافته، به پیدایش علم مردم‌شناسی (انسان‌شناسی) دین انجامید. موضوع تحقیق در هر دو رشته مذکور دین یا باورها و عقاید دینی، اعمال، آداب و رسوم و شعائر دینی - عینیت یافته و خارجیت یافته در اذهان و اعمال گروه یا جامعه معین مورد مطالعه است» «جامعه‌شناسی دین، دین را از لحاظ عملکردی آن در جامعه و از لحاظ رفتارهای اجتماعی مطالعه می‌کند و تاثیر متقابل آن دو را بر یکدیگر مورد بررسی قرار می‌دهد [14]

12-3: روانشناسی دین

روانشناسی دین را می‌توان چنین تعریف کرد: «مطالعه علمی دین از منظر روانشناختی» یا به عبارتی «روانشناسی دین می

کوشد اصول روانشناختی ای را که از بررسی رفتار به طور کلی حاصل شده اند در مورد رفتار دینی به کار بندد تا بتواند آنها را تبیین کند» [38]. چیزی که از آن امروزه به عنوان روانشناسی دین یاد می کنند به شکل ساختار یافته م منسجم همراه با پیدایش دیگر شاخه های دین پژوهی « در قرن نوزدهم ، در اروپا شکل گرفت » [37]. تاملات روانشناختی نیز درباره دینداری ادیان همانند دیگر شاخه های دین پژوهی سابقه ای بسیار طولانی تر از قرن 19 میلادی دارد : « این تاملات گاهی جنبه توصیفی دارند ، همانند کتاب های مقدس ادیان بزرگ و نیز کتابهای دینی ای که برای تربیت معنوی تدوین شده اند .

12-4: پدیدار شناسی دین

از اوایل بیستم به تدریج تلاش پژوهشگران و دین شناسان « عمدتاً معطوف به کشف معانی پدیده های دینی بود . پژوهشگر می خواست از طریق مقایسه و تطبیق پدیده ها به حیات دینی پیروان ادیان دیگر نزدیک شود و در تجارب دینی آنان مشارکت داشته باشد . [14] در این شاخه از دین پژوهی هم « نخستین شخصیت بزرگ در این زمینه از قرن نوزدهم ماکس مولر است » [37]. در پدیدار شناسی دین ، دین را تجلی امر قدسی می دانند و در برابر تحول دین به جامعه شناسی ، روانشناسی ، تاریخ یا هر مفهوم دیگری به شدت مقاومت می کنند ... در بین پدیده شناسان دین مصداق و مرجع اصلی دین ، همان امر مقدس است . مشکل اصلی این دریافت این است که امر قدسی یک شی عادی در دسترس نیست ، بلکه واقعیتی متعالی و فراعقلانی است .

13- ذات دین

اگرچه این تمایز معمول بین شخصی و همگانی ، احساس و عمل ، خود حاصل تحولی تاریخی است (تقریباً در قرن هفدهم است که برای نخستین بار به شواهدی برخورد خواهد شد که نشان می دهند کلماتی که روزی به رفتار فرد یا جامعه و نزد همگان مربوط میشدند (مانند پرهیز کاری و احترام) به صورت اموری احساسی و مربوط به احساس شخصی در آمده اند) امروز این تصور که ما همه دارای هسته ای درونی از اعتقاد هستیم که به نحوی از انحا در مراسم و مناسک آن را به طور عمومی بیان می کنیم چنان گسترده و فراگیر است که تردید در صحت آن به نظر غیر منطقی می آید . درست همین تصور است که الهام بخش گروهی از مردم است که می توان آنها را مجموعاً « ذات گرا » خواند . اینان به این دلیل ذات گرا هستند که معتقدند دین به نام رفتارهایی برونی است که از امری درونی نشئت می گیرد که آن را ایمان می خوانند . بنابراین ، میتوان تصور کرد که کسی بگوید « من دیندار نیستم ولی معنویت اعتقاد دارم » . فرض تلویحی در اینجا این است که نهادهای مربوط به ادیان مانند سلسله مراتب آداب و مقررات و مناسک صرفاً ثانوی و بنابراین غیر ذاتی هستند . عامل مهم ایمان درونی ، ذات درونی دین ، است . گرچه ذات دین ، یعنی همان چیزی که بدون آن فرد غیر دیندار تصور می شود ، به نام های مختلفی (ایمان ، اعتقاد ، مقدس ، روحانی و غیره) خوانده می شود ، ذات گرایان در کل می پذیرند که ذات دین واقعی و غیر تجربی است (به این معنا که می توان آن را دید ، شنید ، لمس کرد و نظایر آن) و با مطالعه صرف نمی توان به واسطه آن پی برد و باید آن را بی واسطه تجربه کرد . [39]

14- بی طرفانه بودن پژوهش در دین

اگر چه در پدیده شناسی دین با فقدان اساسی عینیت روبرو است ، امروزه عموماً تصدیق کرده اند که این امر مسئله ای در خود مطالعه دین است . با آن که بسیاری از دین پژوهان معاصر خواهان دفاع از مفهومی به عنوان کمال مطلوبند ، این پرسش نیز مطرح است که آیا این کمال مطلوب به نوعی خام و ساده لوحانه نیست . برای مثال ، خود روند انتخاب و گونه شناسای ها متضمن سطحی از تفسیر است . انتخاب برخی واقعیت ها به جای برخی دیگر و ارائه آنها در کنار واقعیت هایی دیگر به عنوان نوع خاصی از دین خود نیازمند تفسیر است . این که چه واقعیت هایی را مهم و چه واقعیت هایی را غیر مهم تلقی شود ؛ این که کدام را جالب توجه و کدام را پیش پا افتاده دانست با باورهایی اعم از دینی یا غیر دینی رقم می خورد . ملحد بودن خودبخود به عینی نگری یا بی طرفی پژوهشگر منجر نخواهد شد . بنابراین ، اعتقاد به عینی نگری بی طرفانه و این ادعا که روش ما صرفاً توصیفی است امروزه روز خام تلقی می شود . مهم این است که هنگام پژوهش باور ها ، پیش فرض ها و پیشداوری ها و چگونگی تاثیر آنها بر درک انسان از دین

راشناخت و نقدانه آنها را ارزیابی کرد . [39]

15- تاریخچه گفت گوی ادیان

پیروان هر دینی به محض قرار گرفتن در جامعه ای که در بدو امر آنان را در اقلیت قرار می داد ، ناچار به پاسخ گویی به پرسشهای افراد دیگر بودند . شاید این پرسشها بین افراد را نتوان به معنی گفت و گوی ادیان بر گرداند بلکه بیشتر شبیه به بحث و جدل باشند ولی به هر حال چیزی که مسلم است در این میان اولین بر خورد ها میان ادیان و چه بسا اولین گفت و گو ها میان ادیان انجام شده است . در شرح حال معصومین و امامان اشاره به گفت و گو میان این بزرگواران ادیان دیگر و حتی مشرکین نیز شده است . [14]. در جهان معاصر ما شاید هدف اصلی گفت و گو ادیان « یافتن راه حل هایی جهت مبارزه مشترک علیه جریان های ضد دینی و منحط است » [40]. اولین مکانی که می توان آنرا به عنوان مرکزی جهت انجام گفت و گو ادیان به حساب آورد به شکل خاص برای انجام گفت و گو ادیان میان اصحاب ادیان مختلف از مسلمان و هندو گرفته تا مسیحی و زردشتی در نظر گرفته شده بود . در هند دوره گورکانی و زمان سلطنت اکبر شاه گورکانی ساخته شده است : « اکبر شاه سلطنت خود و ادامه حکومت اسلامی را در هند وابسته به همزیستی مسالمت آمیز و تفاهم مشترک این دو گروه می دانست . و از این روی دستور داد که جمعی از دانشمندان مسلمان بنشینند و با همکاری و همفکری دانشمندان هند و مذهب کتابهای دینی و فلسفی هندوان را به فارسی ترجمه کنند ... از سوی دیگر ، وی در دربار خود محلی به نام عبادتخانه تاسیس کرده بود و شبها عده ای از صاحب نظران و اهل علم و اطلاع را از مسلمان و هند و مذهب و جایینی مذهب و حتی مسیحی و زردشتی در آنجا جمع می کرد و میان آنها گفتگو و یا به اصطلاح دیالوگ بر قرار می کرد » . گر چه گروهی بر آنند که این اقدام اکبر شاه بیشتر جهت سرگرمی بود تا نزدیکی ادیان اما واقعیت این است که این شیوه تا زمانی که برقرار بود باعث حفظ عرصه سیاسی و همچنین نگهداشت منافع ملی تمامی اهل هندوستان بود . تا آنجا که در کشمکش شاهزاده اورنگ زیب و شاهزاده داراشکوه پیروز می شد و همچنان راجگان و کارشناسان مذهب هند در مستند کار می ماندند و تفرقه مذهبی میان مذاهب مختلف هند نمی افتاد. [14]

در مغرب زمین ، سابقه شکل گیری مراکزی که به شکل تخصصی به امر گفتگوی ادیان بپردازند و در این زمینه با انجام فعالیت سعی در نزدیکی ادیان به یکدیگر کنند به اواخر قرن نوزدهم می رسد . در این زمینه گرد هم آیی صورت گرفته که تا امروز نیز همچنان انجام می پذیرد . « شاید بتوان پارلمان ادیان جهان را بزرگترین گردهم آیی جهانی دانست که نخستین بار در سال 1893 میلادی در شیکاگو بر گزار شد . این گردهم آیی تاریخی را می توان به عنوان شروع جنبشی بین الادیانی در جهان معرفی کرد » [40]. از آن به بعد و به خصوص از نیمه دوم قرن بیستم میلادی برگزاری نشست ها و گردهم آیی های ادیان به شکل منظم چندین نوبت در هر سال انجام می شود .

16- گفتگو راهی برای هم اندیشی

گفت و گو تا این بخش به عنوان راهی جهت کم کردن برخورد های میان ادیان فرض می شد . گفت و گو می تواند بر به وجود آوردن تفاهم ، با بکارگیری خرد جمعی گروه گفت و گو کننده باعث به وجود آمدن دیدگاه های نو شود . همین که گروه گفت و گو کننده بتوانند بر سر موضوعی به گفت و گو بنشینند و این روند را ادامه دهند جای امیدواری است که بتوانند افق گفت و گو را گسترش داده و به نتایجی فراتر از آنچه در ابتدا در نظر می داشتند برسند . [41] شاید در روند گفت و گو اصلا نکته ای جدید کشف نشود اما همین که با انجام این فرآیند ، ممکن است افراد به چیزهایی که میدانند دوباره نظمی دهند و از طریق آن به نکته ای که می دانستند با « نوری جدید » بنگرند ، خود بسیار عالی است . [42]

17- فضا و محیط گفت گو

با توجه به تعاریف گفتگو در این بیان ابعاد حدودی فضای گفت و گو پرداخته خواهد شد . مطالعات انجام شده در رابطه با فضای

گفت و گو بسیار محدود و تقریباً نزدیک به صفر است. در این تحقیق با توجه به مشخصاتی که از روند گفت و گو می توان در نظر گرفت فضای گفت و گو تصور خواهد شد. در ابتدا به تحلیل مفاهیم محیط و فضای گفت و گو تأثیری که این مورد می توانند بر انسان داشته باشد پرداخته می شود. برای این منظور ناچار بایستی تعاریفی از فضا و محیط ارائه داد، مخصوصاً در رابطه با مفهوم فضا که در معماری دینی نیز به آن اشاره شد.

در بیان ویژگی فضای گفت و گو تنها نکته ای که به طور مستقیم به آن اشاره می شود آرایش مکان قرار گیری افراد است. اگر چیدمان فضا به صورت دایره ای باشد « غالباً افراد بیشتر حرف می زنند » دلیل این مسئله شاید رو در رو قرار گرفتن افراد باشد: نظر غالب درباره دیالوگ این است که افراد گروه گرد هم دایره ای وار بنشینند. این ترتیب هندسی به مذاق همه خوش نمی آید، اما امکان برقراری ارتباط مستقیم و رو در رو را فراهم می کند. [43]

انتخاب فرم دایره برجسته های اسطیری هم مهم است. فرم دایره از همه طرف ارزشی همگن دارد این بدان معناست که دایره جهت نمی شناسد... دایره نه آغاز دارد و نه پایان حرکتی است بی پایان که همواره به نقطه آغازش باز می گردد. فرم دایره از نظر نمادشناسی نیز ارزشی فراوان دارد. دایره نمادی از خود است و بیانگر تمامیت روان با تمام جنبه هایش از جمله رابطه میان انسان و طبیعت. خواه این نماد در پرستش خورشید نزد مردمان بدوی باشد یا در ادیان نوین « [44]. زمانی که دایره تبدیل به حجم می شود (کره) بیانگر کمال است. حجمی که تمامی اجسام افلاطونی در آن محاط می شوند. [45]

از سوی دیگر علاوه بر شکل چیدمان مکان های نشستن وضعیت اکوستیک فضا نیز بسیار تأثیر گذار است. در ساخت فضا همواره باید این نکته را در نظر داشت که صدای افراد بایست به بهترین وجه ممکن در هر گوشه از فضا شنیده شود [42]

18- اجتماع و جامعه

اجتماع عبارت است از هر گونه گرد هم آمدن انسان ها، در یک محدوده مشخص جغرافیایی. هر چند این گرد هم آمدن در درجات تکامل یافته تر خود، نیازمند وجود اشتراکاتی مثل زبان، خاطره قومی، عقاید و اساطیر است، اما در درجه اول و در مفهوم عام و قبل از هر چیز، یک مکان مشخص جغرافیایی برای گرد هم آمدن انسان ها می باشد. اجتماع « بازتاب سطح زیستی انسان هاست ».

اما تفاوت جامعه با اجتماع در اینجاست که اجتماع به اضافه روابط و کنش های متقابل اجتماعی که بر خواسته از مناسبات فرهنگی حاکم بر اجتماع است، جامعه می شود. جامعه، درجه ای از تکامل اجتماع، در همه یابعد انسانی آن است که خصلتی فرهنگی دار. جامعه « بازتاب سطح فرهنگی انسان هاست ». در واقع، هیچ فرهنگی بدون جامعه و هیچ جامعه ای بدون فرهنگ وجود نداشته است. [46]

19- اجتماعی شدن انسان

اجتماعی شدن یک فرد یادگیری است و سبک های کنترل یا هدایت اعمال فرد را در بر می گیرد. در جوامع امروزی اجتماعی شدن بیش از پیش در یک زمینه کوچک خانوادگی رخ می دهد و پس از آن کودک به تدریج وارد جامعه می شود. از آنجا که محیط فرهنگی که انسان در آن متولد می شود و رشد می کند، بر رفتارش تأثیر می گذارد، ممکن است به نظر برسد که هیچگونه فردیت یا اراده آزادی برای انسان باقی نمی ماند، یا به نظر برسد که به قالبهای پیش ساخته ای که جامعه فراهم کرده، ریخته شده است... اما چنین نظری اساساً نادرست است، چرا که اجتماعی شدن مبنای آزادی و فردیت انسان نیز است. در جریان اجتماعی شدن، هر انسان، یک حس هویت شخصی و توانایی اندیشه و عمل مستقل پیدا می کند. این فرآیند، مسیر تکامل فرد و جامعه است. در حس ما بودن، اعتماد و انسجامی وجود دارد که به جامعه جهت گیری می دهد. و ارزش های فرهنگی از طریق اجتماعی شدن از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود. [46]

20- تعاملات و ارتباطات اجتماعی

برای آنکه میان دو نفر گفت و گو برقرار شود، لازم است که از مدار خود خارج شوند؛ همچون آینه ای چند وجهی، تصور خود را بازتابانند جای خود را با یکدیگر عوض کنند، در عین آنکه به تفاوت میان خود و دیگری آگاهند. بنابراین تکوین تفکر انسانی، تک گویی نیست، بلکه گفتگوست.

کارهای عادی زندگی روزانه که انسان را در کنش متقابل چهره به چهره و کم و بیش دائمی با دیگران درگیر می کنند قسمت اعظم فعالیت های اجتماعی او را تشکیل می دهند. در حیطه روابط اجتماعی است که فرد، خود را نه تنها در مقابل فردهایی، بلکه در سیطره روابط میان این فردها می آزماید و غالباً در تعامل با دیگران است که توانایی های خود را می شناسد، به خلق معانی می پردازد و هویت خود را می سازد.

با توجه به آنچه که ذکر شد، انسان موجودی اجتماعی بوده و ارتباطات و تعاملات اجتماعی از نیازهای اساسی اوست. برای توضیح مطلوب بودن تعامل اجتماعی دلایل زیادی وجود دارد. اصلی ترین دلیل این است که رابطه متقابل اجتماعی برای پاسخ به نیاز های انسان به پیوندجویی و احساس تعلق به مکان یک ضرورت است. هر فرصتی برای دست یافتن به چنین منظوری مثبت ارزیابی شده است. دلیل دیگر این است که فعالیت هایی چون تعامل با دیگران و مشاهده فعالیت های مردم، با به وجود آوردن زمینه های اجتماعی شدن و اجتماع پذیری به رشد فردی انسان کمک می کنند. [46]

21- تعاملات دینی

بشر در طول تاریخ و در سراسر عالم، «دینی» بوده است. هیچ فرد و اجتماعی را نمی توان یافت که حیاتی فاقد تجربه دینی و تاریخی بدون «اله» را سپری کرده باشد. حضور فراگیر دین - در طول تاریخ و در پهنای جغرافیا - باعث گردیده که بسیاری از دین شناسان و دین باوران بر فطری بودن آن تأکید نموده و ادعان نمایند که نهاد بشر با دین سرشته است. [37] تاریخ بشر گواه این مدعاست که با زائل شدن صورتی از اعتقاد دینی در میان مردمی، صورت دیگری پدید می آمده و جای دین منسوخ را می گرفته است. بی آنکه بخواهیم بر اثبات فطری و یا طبیعی بودن دین اصرار ورزیم، در بسیطترین صورت چنین می توان گفت که: انسان به نحو چاره ناپذیری به انواع و اقسام شیوه ها، «دینی» بوده و اقتضای شرایط یا طبیعت انسانی، همواره چنین جهتی را دیکته می کرده است.

دین و دین گرایی در حیات بشری، درخلاً فردی و در انزوای کامل از محیط اجتماعی و نفی ارتباط با دیگران پدید نیامده است. اگر هم در موارد نادری، در حدوث و ظهور نخستین چنین بوده، در بقا و گسترش خویش اینچنین نبوده است. هیچ دینی را نمی توان سراغ کرد - حتی در میان درون گرایانه ترین ادیان - که در کنار اهتمام به سلوک فردی پیروان، از مقتضیات پیرامونی آنان غفلت کرده و از کنار حیات جمعی انسانها، خنثی و بی تفاوت گذشته باشد. اساساً دین با دنیا عجین است و تنها در جامعه تجلی می یابد و در حالیکه بدان رنگ خاصی می زند، از آن تأثیر هم می پذیرد. غیر از رابطه تأثیر و تأثر میان دین و جامعه، نسبت دیگری نیز میانشان برقرار است که فراتر از رابطه تأثیرگذاری، بر نوعی نیاز و تدارک متقابل استوار است. دین به این اعتبار، برای جامعه حکم سیمانی را دارد که اجزای متفرق آن را بهم پیوند می زند و متقابلاً جامعه نیز برای دین به منزله مهبط نزول و قالب ظهور است. لازم و ملزوم بودن نسبت دین و جامعه نوعی التزام و حمایت متبادل را باعث می گردد؛ از همین نقطه است که نسبت دین و اجتماع به رابطه دین و سیاست بدل می گردد.

برخلاف تلقی رایج مبتنی بر تقابل دین و سیاست که از منشأ تاریخی - جغرافیایی خاصی هم انتشار یافته، نسبت میان دین و سیاست در گذشته کمتر طبیعت دیالکتیکی و تخصصی داشته است. غالباً و تحت تأثیر همین آموزه های خاص، چنین تصور می شود که «دین» تنها به آسمان، ماوراءالطبیعه، درون و فرد تعلق دارد؛ در حالیکه «سیاست» مربوط به تدبیر امور دنیا، واقعیات و اجتماع است. تاریخ نشان می دهد که در عمل، نه دین و نه سیاست در این قلمروهای مفروض، محصور نمانده اند. دواعی دینی غالباً

حوزه‌های بظاهر عرفی سیاست را در می‌نوردیده، و والیان عرصه سیاست نیز اکثراً وفاداریهای قدسی را هم طالب بوده‌اند. تاریخ گذشته، حتی در اروپای پس از رنسانس، کمتر شاهد مقابله‌ای عریان و رو در رو میان دین و دلت بوده است. (شجاعی‌زند)

22- جمع بندی

- گفته شد که هدف از بررسی ادیان یافتن شناخت است. گفت و گو به خودی خود می‌تواند باعث رفع بسیاری از سوء تفاهم‌های موجود میان ادیان مختلف شود. دانش‌هایی که در دانشگاه‌های کشورها و علوم در حوزه‌های علمی ادیان خوانده می‌شود، هدف تأمین زندگی بهتر برای مردم و دست یافتن به رضای خدای متعال است. نکاتی که در این باره در فصل آورده شده عبارتند از:
- اولین انگیزه مطالعه و بررسی هر موضوع ارضاء حس کنجکاوی است.
 - مطالعه ادیان بهره بردن از آن در برقراری ارتباط با افراد و جوامع گوناگون است.
 - تحقیق در علم ادیان برای دینداران سود معنوی دارد و به باورهای دینی عمق می‌بخشد.
 - ادیان دسته‌های گوناگونی دارد؛ ادیان ابراهیمی یا توحیدی، ادیان غیر توحیدی، ادیان ابتدایی و ... که در جدول (1) دسته بندی ادیان کاملاً شرح داده شده است.
 - کلیه ادیان یک هدف را دارند و آن رسیدن به خداوند متعال و یا همان کمال مطلق است، شاید روش‌های متفاوتی دارند ولی هدف کل یکی است.
 - تجمع افراد برای شناخت بیشتر در برگیرنده تعاملات اجتماعی است و به دلیل اینکه این تجمع برای شناخت بیشتر ادیان می‌باشد رویکرد پژوهش را تعاملات اجتماعی - دینی در نظر گرفته شده است.
 - نکات به دست آمده را در قالب جدول (2)، مطالب مورد نیاز برای پژوهش شرح داده شده است.

جدول 2: جمع بندی، ماخذ: نگارندگان

عنوان	شرح جمع بندی
تعاملات اجتماعی	انسان موجودی اجتماعی بوده و ارتباطات و تعاملات اجتماعی از نیازهای اساسی اوست، که پاسخی به نیازهای دیگر انسان است. در نتیجه برای ایجاد این نیاز در این پژوهش احتیاج به فضای تجمع و به دست آمدن شناخت اولیه است که به گفتگو و همان نیاز تعاملات اجتماعی ختم می‌شود.
تعاملات دینی	دین برای جامعه حکم سیمانی را دارد که اجزای متفرق آن را بهم پیوند می‌زند، لازم و ملزوم بودن نسبت دین و جامعه نوعی التزام و حمایت متبادل را باعث می‌گردد. بر این اساس در این پژوهش تجمع ادیان توحیدی برای شناخت بهتر و به گونه‌ای عبادت همگانی که رسیدن به یک هدف واحد و آن هم توحید است.
فایده علم ادیان	شناخت از ادیان ایجاد برقراری ارتباط بین افراد و جوامع گوناگون است و به گونه‌ای بر طرف کردن حس کنجکاوی در انسان و در این پژوهش شناخت بهتر چهار ادیان توحیدی و زندگی بهتر در کنار یکدیگر است.
	ادیان توحیدی یکی از دسته بندی‌های ادیان است که دارای سه اصل کلی توحید، معاد و نبوت است

<p>. نکات مشابه فراوانی در این ادیان می توان یافت که گاهی اوقات این وجود تشابه عملا خود مانعی جهت نزدیکی و همفکری و حتی باعث به وجود آمدن اختلاف بین هر کدام از این ادیان خواهد شد .</p>	<p>ادیان توحیدی</p>
<p>در دین زردشت خدای یگانه به نام مزدا اهورا (سرور دانا) شناخته می شود. ثنویت که همان دو نیروی خیر(نیکی) و شر (بدی) است .</p> <p>هر یک از بخشندگان جاودان یا امشاسپندان حافظ یکی از هفت مخلوقی هستند که با هم آفرینش نیکوی خداوند را تشکیل می دهند و این مخلوقات نماد آنهایند : آسمان ، آب ، خاک ، گیاهان ، حیوانات ، انسان و آتش. نمادهای آفرینش نیکوی خداوند .</p> <p>در نیایش خداوند نماینده ای از همه است . خدایی که عالم مطلق - قدرت مطلق و به عبارتی خیر محض است .</p> <p>استفاده از قطعه های سرود گونه برای زمانه و منطقه ای که مردم در خواندن و نوشتن بیگانه بودند بتوانند این کلمات را به خاطر بسپارند .</p>	<p>زردشت</p>
<p>یهودیان پازماندگان از 12 قوم بنی اسرائیل هستند . میل خیر و میل شر از اصول این دین است . نیایش شماع (شنیدن) و شخینا که حضور خداوند در همه جا ، حضور درونی خداوند به نور تشبیه شده است و عهد بین خداوند و مردم فقط در کانون دین یهود وجود دارد .</p>	<p>یهودیت</p>
<p>باور به وجود خداوند یکتا . خداوند بخشنده و مهربان .</p> <p>تثلیث : سه اصل دین (خدای پسر - خدای پدر - روح القدس) هر سه در ازلیت متساوی و برابر . پدر نه مخلوق است و نه زایده شده . پسر از خدا به وجود آمده و روح القدس از پدر و پسر حاصل گردیده است .</p>	<p>مسیحیت</p>
<p>اصول اصلی اسلام : دوری از هر گونه عیب و نقص و فساد ، ترک کردن و دست کشیدن ، تسلیم محض بودن</p> <p>مسلمان کسی است که با انتخاب خود پذیرفته است هر کس با گفتن دو جمله "اشهد ان لاله الا الله" و " اشهد ان محمدا رسول الله " مسلمان می شود .</p> <p>عبد به معنای عبادت کنند و هم به معنای بنده در تمامی جهان آدمی تحت فرمان خود تعالی است .</p>	<p>اسلام</p>
<p>شروع گفت وگو می توان بین دو نفر مقابل هم صورت بگیر ، پس صحبت دو به دو مقابل یکدیگر شروع گفت وگو می توان گفت و گو جمعی به دور همدیگر و به صورت مدور صورت بگیرد .</p> <p>صحبت در مورد یک موضوع و رسیدن و نرسیدن به هدف مشخص .</p>	<p>گفت و گو</p>

مراجع

- [1] دهخدا . 1334 . لغت نامه دانشگاه تهران و بنیاد علامه علی اکبر دهخدا . شماره 49
- [2] هیوم . ادیان زنده جهان . ترجمه گواهی ع . تهران . نشر علم . چاپ شانزدهم ص 2
- [3] کوئین ، . 1385
- [46] حسینی ح . 1382 . پلورالیزم دینی یا پلورالیزم در دین . تهران . انتشارات سروش . چاپ نخست

- [5] جوادی ن، 1371
- [6] بنیای مطلق م، 1385. نظم و راز. تهران. انتشارات هرمس. چاپ نخست
- [7] نصر ح. 1385 معرفت و معنویت. ترجمه رحمتی ا. تهران. دفتر پژوهش و نشر سهروردی. چاپ سوم
- [8] پور جوادی ن، 1371، نشریه نشر دانش، سال دوازدهم، شماره 30
- [9] بنیای مطلق م، 1385. نظم و راز. تهران. انتشارات هرمس. چاپ نخست
- [10] کاکایی ق، گف و گو اسلام مسیحیت از دیدگاه ابن عربی. نامه مفید شماره
- [11] توفیقی، ح. 1381. آشنایی با ادیان بزرگ. تهران. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت) چاپ پنجم
- [12] پایا علی، 1381، گفتگو در جهان واقعی، تهران. انتشارات طرح نو. چاپ نخست
- [13] حسینی ب 1380. مرمت و معماری تاثیر روش معرفت دینی بر عالم حضور در مسجد. ارائه شده در مجموعه مقالات همایش معماری مسجد. افق آینده. دانشگاه هنر. صص 245 - 252
- [14] مجتبابی ف 1380. دین پژوهی. تهران. نشر هرمس. چاپ نخست
- [15] ملکیان م. 1378. دین و دینداری در جهان معاصر. گفتگو با استادملکیان. فصلنامه هفت آسمان سال اول شماره دوم ص 7
- [16] مجتبابی ف 1380. دین پژوهی. تهران. نشر هرمس. چاپ نخست
- [17] توفیقی، ح. 1382. مسیحیت و ادیان جهان. قم. چاپ موسسه چاپ زیتون.
- [18] توفیقی حسین، 1383، مقدمه ای بر مقایسه ادیان توحیدی، فصلنامه هفت آسمان شماره 22. صص 65 - 73
- [19] مالرب ف 1387. انسان و ادیان. ترجمه توکلی م. تهران. نشر نی. چاپ پنجم ص 44
- [20] توفیقی حسین، 1383، مقدمه ای بر مقایسه ادیان توحیدی، فصلنامه هفت آسمان شماره 22. صص 65 - 73
- [21] فلاطوری ع. 1375. موانع بنیادین گفتگو میان اسلام و مسیحیت. ترجمه گرانپام. ب. نامه فرهنگ. سال دوم. شماره 4
- [22] استاپ ا. 1383. فلسفه دین از مجموعه درباره دین. ترجمه حسینی م. تهران نشر هرمس. ص 1-5
- [23] آرمسترانگ ک. 1385 خدانشناسی از ابراهیم تا کنون دین یهود، مسیحیت و اسلام. ترجمه سپهر م. تهران نشر نی. چاپ چهارم
- [24] آیت اللهی ح ر. 1383. چالشهای بنیادین ما در دین، علم و سیاست، تهران، موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، چاپ نخست.
- [25] آموزگار ژ. 1383. تاریخ اساطیری ایران. تهران. انتشارات سمت. چاپ ششم.
- [26] بهدیان ک. 1377. درباره دیالوگ. ترجمه حسین نژاد م ع. تهران. دفتر پژوهشهای فرهنگی. چاپ نخست
- [27] مهر ف. 1387. دیدی نو از دینی کهن (فلسفه زردشت). تهران. انتشارات جامی، چاپ هفتم
- [28] آشتیانی ج. 1381. زردشت مزدیسنا و حکومت. ناشر تهران. شرکت سهامی انتشار. چاپ هشتم.
- [29] مالرب ف 1387. انسان و ادیان. ترجمه توکلی م. تهران. نشر نی. چاپ پنجم ص 71
- [30] پور جوادی ن، 1371، نشریه نشر دانش، سال دوازدهم، شماره 30 ص 137-136

- [31] هیوم . ادیان زنده جهان . ترجمه گواهی ع . تهران . نشر علم . چاپ شانزدهم ص 307
- [32] توفیقی حسین ، 1383 ، مقدمه ای بر مقایسه ادیان توحیدی ، فصلنامه هفت آسمان شماره 22 . صص 21
- [33] سروش ع . 1384 . صراطهای مستقیم . از مجموعه صراطهای مستقیم . تهران . موسسه فرهنگی صراط . چاپ پنجم
- [34] شقاقی پ . 1384 . کالبد خدایان . تهران . انتشارات قصیده سرا . چاپ نخست .
- [35] آرمسترانگ ک . 1385 خدانشناسی از ابراهیم تا کنون دین یهود ، مسیحیت و اسلام . ترجمه سپهر م . تهران نشر نی . چاپ چهارم . ص 431
- [36] آلستون و پ . 1383 . تاریخ فلسفه دین از مجموعه درباره دین . ترجمه هاشمی م . تهران . نشر هرمس . چاپ نخست
- [37] الیاده م . 1375 . دین پژوهی ترجمه خرمشاهی ب . تهران . پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی . چاپ نخست
- [38] آذربایجانی م . موسوی اصل م . 1387 . در آوردی بر روانشناسی دین . تهران و قم . پژوهشگاه انتشارات شمت . چاپ دوم
- [39] کریستوفر پ . 1392 . سیری در ادیان جهان . ترجمه براتی ع . تهران . چاپ صنوبر .
- [40] شکور 1384 . مرکز گفت و گو ادیان . پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد معماری . دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز
- [41] یانکلوویچ د . 1385 . اعجاز گفت و گو ترجمه سنبل ن . تهران . مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه . چاپ سوم .
- [42] اسحاق و . 1380 . اعجاز گفتگو و هنر با هم اندیشیدن . ترجمه حدادی م . تهران . مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه . چاپ نخست .
- [43] بوهم د . 1381 . درباره دیالوگ . ترجمه حسین نژاد م ع . تهران . دفتر پژوهشهای فرهنگی . چاپ نخست .
- [44] یونگ
- [45] توسلی م . 1383 . هنر هندسه پویایی اشکال و احجام کروی ابولوفای بوزجانی . تهران . انتشارات پیام . چاپ نخست .
- [46] طبائیان س م . 1393 . انسان و محیط . اصفهان . ناشر معاونت دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان . چاپ نخست

Archive of SID